

Vrijzinnige Gemeente Zierikzee 8 januari 2023

Openbaring - Driekoningen – gelezen: Matteus 2,1-21

Toespraak Franck Ploum

1.

De eerste zondag van het nieuwe jaar, zo rond 6 januari, wordt in de christelijke traditie ook wel openbaringszondag genoemd, in de volksmond driekoningen. Het nieuwtje van Jezus' geboorte, wiens naam *God redt* of *God bevrijdt* betekent, doet niet alleen de ronde in Bethlehem en wijde omgeving, nee het is wereldnieuws. Alle uithoeken van de aarde komen deze geboorte met eigen ogen aanschouwen. Niet alleen armoedzaaiers die hopen op iets nieuws, nee zelfs magiërs, wijzen, koningen, willen weten wat hier gaande is. Aldus het verhaal dat we hoorden.

Openbaring, driekoningen. Er is nog een derde naam waarmee deze zondag wordt aangeduid: Epifanie. Dat vindt zijn oorsprong in het oude Egypte. Op de 11^e dag van Tobi, dat is rond 6 januari, werd er een processie gehouden met de zogenoemde zonneboot. Een processie vanuit de tempel naar de Nijl. Op de zonneboot stond een bedekte schrijn. Bij de Nijl werd de bedekking van de schrijn verwijderd en kwam er een beeld van een kind tevoorschijn. Priesters maakten een buiging voor het kind en alle aanwezigen brachten gewijde koeken en legden die als geschenk bij het kind neer. In deze plechtigheid stond de mystieke geboorte centraal van het heilige kind dat zich aan het volk openbaart: epiphaneia. In het vroege christendom ontwikkelde dit feest zich tot wat we nu driekoningenfeest of openbaring noemen. Officieel nog steeds Epifanie.

Letterlijk betekent epifanie: een plotselinge, verwarrende verschijning. En daarmee is het wellicht wel het beste woord voor het verhaal dat de evangelist Matteüs vertelt. De wereldorde is verward, Herodes is in paniek, door een gebeurtenis die hij niet heeft zien aankomen: een nieuwe koning binnen zijn machtsgebied. Aldus het verhaal van de evangelist Matteüs, waarin het koningschap van Herodes – plaatsbekleder van de Romeinse bezetter - en het koningschap van Jezus – pasgeboren koning van het onderdrukte joodse volk - lijnrecht tegenover elkaar worden geplaatst.

2.

Ook wij leven in tijden van verwarring. Sinds begin 2020 lijkt niets in ons leven, in onze omgeving, laat staan in onze wereld nog vanzelfsprekend. We hobbelen van crisis naar crisis en we zien hedendaagse koningen zich gedragen als 21^e-eeuwse Herodessen. Poetin voorop, maar we kunnen er tientallen aan toevoegen. Nu dit weekend het orthodox kerstfeest wordt gevierd mogen de wapens even zwijgen. Maar wat ga je dan vieren? Hoe rijm je het vieren van de geboorte van iemand die gaandeweg zijn leven ervaren werd als een redder-bevrijder met de bommen en raketten die je op je medemens afvuurt? Dat is toch het oude beeld dat we kennen van zondags in de kerk de vrome uithangen en maandag onrecht bedrijven? Dat is toch je zondagsplicht vervullen en denken dat je er de rest van de week niets meer mee hoeft?

Zo worden religie en geloof verengd tot privé, of tot naleven van voorschriften, zo worden ze onschadelijk gemaakt en zelfs in veel gevallen legitimatie van wangedrag, onderdrukking en geweld. God aan onze kant, 'god wil het' riep de Paus bij het uitroepen van de kruistochten. Tot aan apartheidsregimes aan toe en tot vandaag in Rusland en Oekraïne: Vrome maar bloed vergietende koningen. Blind van macht en hebzucht gesteund door zogenoemde goddelijke wil of kerkelijke leiders.

3.

Herodes tegenover Jezus. De heersende wereldorde tegenover een nieuw begin, een ander koningschap. Onmiskenbaar is er in het tweede hoofdstuk van de evangelist Matteüs sprake van een botsing. Centrale vraag lijkt: waardoor laat jij je sturen en bepalen? Het koningschap zoals we dat uit de geschiedenis kennen is er een van verdeel en heers, van oorlog en macht. Op veel plaatsen is het zelfs een koningschap van onderdrukking en bruut geweld. Tot op vandaag. Herodes is het prototype van dit type koningschap. Hij liet zelfs zijn eigen zoons vermoorden omdat ze iets te veel ambitie hadden om hem op te volgen waardoor Herodes zich bedreigd voelde. Een vader die zijn eigen zoons vermoord, een ouder die zijn kinderen vermoord, dat historisch feit is de aanleiding voor Matteüs om zich de literaire vrijheid te veroorloven een kindermoord te introduceren. Herodes wordt in het verhaal weliswaar niet bedreigd door zijn zoons, maar wel door een mogelijke nieuwe koning die geboren zou zijn en zijn koningschap in gevaar brengt.

Een stem wordt in Rama gehoord (Jer. 31,15 / Mt 2,18), gehoord wordt een stem in Oekraïne en in Jemen, veel wenen in Palestina en Israël, veel klagen op alle plaatsen waar mensen de toekomst wordt ontnomen. Al die Rachels die wereldwijd wenen om hun kinderen die niet meer zijn. Met bruut geweld vermoorde toekomst om mensen onder de duim te houden en te onderdrukken.

Er moet een einde komen aan dit type koningschap, aan deze willekeur van macht en machtsmisbruik. Er moet een einde komen aan het slachtofferen van mensen omwille van de heersende macht. Hoe dat moet gebeuren, laat Matteüs horen in zijn visie op alle gebeurtenissen en verhalen rond Jezus, zijn leven en zijn kruisdood. En die visie opent hij met een scene waarin Jezus en Herodus tegenover elkaar worden geplaatst als complete tegenpolen, als beeld van oude tijd en van nieuw begin, nieuwe toekomst.

4.

In het evangelie van Matteüs ligt het accent op de politieke verhoudingen en de politieke implicaties van Jezus verkondiging. Het is een verhaal over de ware betekenis van koningschap en van macht-gestuurde toekomst tegenover waarden-gestuurde toekomst.

Waarden-gestuurde toekomst. Is dat een begrip dat ons nog aan het hart gaat? Of hebben we onze handen vol aan het indammen van onze eigen sores, het managen van de crises die ons leven beïnvloeden? Ooit was dit het ideaal van het verenigd Europa: een waardengemeenschap, die gestalte zou moeten krijgen lang de weg van gemeenschapszin, onderlinge en wereldwijde solidariteit gedragen door religieus-humanistische wortels. Het zijn vooral de vluchtelingencrisis die sinds de Syrische oorlog van 2015 onophoudelijk op gang gekomen is en de klimaatcrisis die noopt tot een gezamenlijke aanpak en drastische maatregelen die laten zien dat de waardengemeenschap eerder een vergeten ideaal lijkt dan een hedendaagse realiteit. Cultuurfilosoof Rob Riemen riep ooit 'Europeaan zijn is een culturele identiteit en niet een kwestie van paspoort en economie'.

Wat is daarvan over? De Europese lidstaten vormen onderling absoluut geen waardengemeenschap meer. Je bent nu juist wel Europeaan wanneer je een Europees paspoort hebt en je behoort als land bij Europa wanneer je aan vooral economische, financiële, politieke voorwaarden voldoet.

Een botsing tussen waarden gestuurd en economie gestuurd denken, tussen solidariteit en nationaal belang, tussen natiestaat en de Europese beweging is gaande en zal zich, zo vrees ik, ook de komende jaren voortzetten en verdiepen.

Waarden gestuurd koningschap, waarden gestuurd leiderschap. Dat goede nieuws wil de schrijver van het Matteüsevangelie laten beginnen met dit geboorteverhaal. De dagen van Herodes zijn geteld, er komt een einde aan de macht onderdrukking en de kracht van geweld. Als dat eens waar zou zijn!

5.

Om zijn boodschap duidelijk te maken schroomt Matteüs niet om oude verhalen en historische feiten opnieuw te gebruiken en te interpreteren in het licht van Jezus' verkondiging. Niet alleen het verhaal over Herodes en zijn zoons. Ook het verhaal over de drie Magiërs heeft reeds oude – deels historische – wortels. Volgens oude traditie zouden Perzische wijzen door de bestudering van de sterren de geboorte van Cyrus voorspeld hebben. Cyrus werd later een groot koning die het Perzische wereldrijk vestigde. In het tweede boek Jesaja, wordt deze koning Cyrus getooid met de titel, gezalfde Gods, oftewel: Messias. Dit deed Jesaja, omdat deze koning Cyrus in 538 voor onze gangbare jaartelling Babylon veroverde, waar op dat moment het joodse volk in ballingschap leefde. Vervolgens gaf Koning Cyrus het Joodse volk haar moederland terug. Zo werd deze koning een instrument van Gods-wege voor een nieuw begin en het herstel van Israël, aldus de interpretatie van Jesaja.

Matteüs poneert Jezus als een koning die redding komt brengen aan het Joodse volk. En dat doet hij niet door hem neer te zetten als krijgshoofd, als een mens van man en macht. In de lijn van Jezus' verkondiging doet hij dat door Jezus aan het begin van zijn evangelie te presenteren als een mens die zich door waarden laat sturen: solidariteit, opkomen voor de zwaksten, algemeen belang voor eigen belang. Jezus brengt het volk terug bij het oude verhaal waaruit het is ontstaan, gegroeid en opgebouwd: de Tora, het waardenverhaal bij uitstek.

Dus zijn er magiërs die zijn geboorte aankondigden na de bestudering van de sterren. En dus moet Jezus wel uit het koningshuis van David stammen. En ja, zelfs de roep uit Egypte moet klinken, om het verhaal compleet te maken. Zoals Mozes eens geroepen werd uit Egypte om te komen redden en te bevrijden uit de slavernij, zo laat Matteüs, Jozef en Maria met hun kind Jezus terugroepen uit Egypte opdat hij op latere leeftijd redding kan brengen aan het door onderdrukking geknechte volk.

6.

Hoe actueel wordt dit oude verhaal ineens: een gezin uit het Midden-Oosten, op de vlucht voor een koning-dictator en op zoek naar veilig onderdak in een ander land. Een land waarvan men hoopt dat het door andere waarden gestuurd wordt dan man en macht en bruut geweld.

Deze gemeente, deze samenkomende, samengeroepen gemeenschap, is een geroepen gemeenschap die leeft van een waardenverhaal. Dit verhaal is richtsnoer en ijkpunt, omdat we geloven dat dit oude steeds weer actuele verhaal, dit geweten-scherpende verhaal, ons leven kan richten en sturen, ons betere en rijkere mensen maakt. Tegelijk merken we meer en meer dat het ook een tegenverhaal is. Het plaatst ons vaak lijnrecht tegenover het heersende denken. Het botst en schuurt met de realiteit waarin

we leven en voorkomt dat we ons zonder meer gewonnen geven, overleveren aan die realiteit, als ware er geen alternatief denkbaar voor dat wat we kennen en om ons heen zien gebeuren.

slot

We beginnen aan 2023. Deze gemeente wil ook dit jaar een bron van inspiratie zijn, waar de realiteit wordt gewogen in het licht van het geweten-scherpend bijbels verhaal, waar we nooit het geloof verliezen in een andere betere toekomst, nooit de hoop laten varen dat een andere wereld mogelijk is en onze ogen niet sluiten voor al die kleine en grote liefdevolle tekenen die ook in onze tijd licht laten schijnen in soms schijnbaar oneindige duisternis.

Zeg Amen – zo moge het zijn.